

“Slownik Artystow
Polskich i obcych
w Polsce dzialajacych”

Зміцер ЮРКЕВІЧ

ПРАЦА НА ДЗЕСЯЦІГОДДЗІ

Першыя ж думкі і пытанні, якія ўзніклі пасля азнаямлення са зместам некалькіх важкіх тамоў: а ці існуе ў Беларусі такія ж даведнікі беларускіх мастакоў, скульптараў ад даўніх да нашых часоў.

Так, у нас, безумоўна, ёсць самыя розныя даведнікі, але ж, вядома, дарога да далейшых напрацовак і ўдасканалення заўсёды адкрытая. Таму хацелася б падзякаваць за працу Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі і разам з тым запытацца: ці не настаў час зрабіць і некалькі больш ёмістых акадэмічных даведнікаў?

Зразумела, што такая важная праца, хутчэй за ўсё, расцягнецца на годы, але яна патрэбна. Ды і запатрабаванасць з боку грамадства маецца. Дарэчы, скарыстацца дзеля гэтага можна напрацоўкамі польскіх мастацтвазнаўцаў, якія не вагаючыся залічалі ў шэрагі “польскіх” творцаў усіх тых, хто нарадзіўся на этнічна беларускіх землях (хай сабе якія некалі і ўваходзілі ў былую Рэч Паспалітую), або прыехаў на гэтыя землі і нейкі час папрацаваў. Дзякуючы такому “ўніверсальнаму” падыходу, у даведніку можна знайсці звесткі пра нашых шматлікіх землякоў. У тым ліку і пра Астроўскага, які на тэрыторыі ўласна Польшчы, падаецца, так ніколі і не пабываў.

Шчыра кажучы, тое, што было напісана пра Яна Астроўскага ў польскім даведніку, на сто адсоткаў не было прынцыпова новай інфармацыяй. Бо збольшага жыццярэй нашага героя мне ўжо быў так ці інакш вядомы. Але менавіта гэты паход у НББ справакаваў жаданне падзяліцца назапашаным. Тым больш, што тыя, хто аб ім пісаў, выдавалі супярэчную інфармацыю. Напрыклад, нібыта Ян Астроўскі вучыўся ў Віленскім універсітэце...

Пяць гадоў таму ў поле майго зроку выпадкова трапіла асоба беларускага скульптара Яна Астроўскага. У XIX стагоддзі яго імя было шырока вядома па-за межамі радзімы, аб чым сведчаць тагачасныя СМІ, а таксама біяграфічныя нарысы ў розных сучасных даведніках. Зразумела, вядомы ён і беларускім мастацтвазнаўцам. Мяне ж ён зацікавіў як аўтар бюста беларускага нацыянальнага героя Тадэвуша Рэйтана. Хоць, каб быць дакладным, трэба зазначыць, што не бракавала ў “арсенале” творчага даробку Яна Астроўскага і памятак пра іншых славуных беларусаў — Адама Міцкевіча, Уладзіслава Сыракомлю, Станіслава Манюшку, Тадэвуша Касцюшку, Юльяна Нямцэвіча... Днямі, завітаўшы ў чытальную залу Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі і стоячы перад кніжнымі паліцамі, якія літаральна ўгіналіся ад розных слоўнікаў і даведнікаў, я раптоўна вырашыў пацікавіцца, а што ж напісана пра Астроўскага. У рукі мне трапіў адзін са шматомных даведнікаў Нацыянальнай акадэміі Польшчы. Інфармацыя мяне захапіла настолькі, што, не марнуючы часу, усе яго тамы былі загружаны ў адмысловую цялежку і перавезены ў чытальную залу. І вось, што ў выніку атрымалася.

і графікі быў арганізаваны і клас скульптуры, які спачатку ўзначальваў французскі скульптар Андрэ Ле Брун (1737 — 1811), а пасля яго смерці — вучань Ле Бруна ўраджэнец Мінішчыны Казімір Ельскі. Ён засвоіў асветніцкую філасофію і мастацкую праграму класіцызму і кіраваў ёй у сваёй уласнай творчасці і сістэме мастацкай адукацыі. Характэрнымі рысамі яго творчасці з’яўляліся сцвярджэнне патрыятычных, грамадзянскіх ідэй, каштоўнасці чалавечай асобы, цікавасць да свайго роднага краю”. Праўда, у

ры скульптуры ў прафесара Казіміра Ельскага.

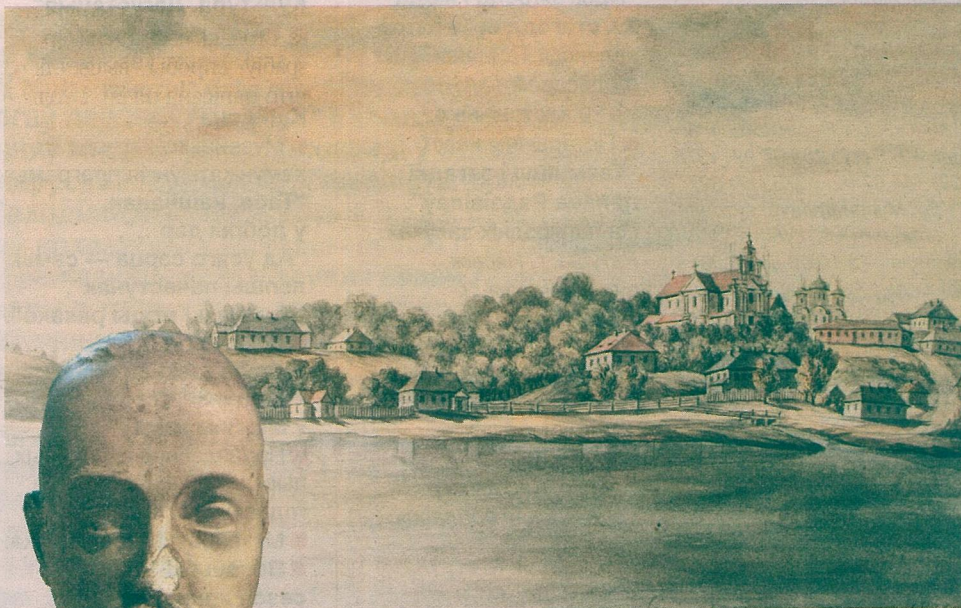
РЫГА. ВАЗНІЦА СОЛІ

Праз два гады службы вартавым лёс Астроўскага зрабіў круты паварот. Пад час адной з віленскіх ярмарак юнак пазнаёміўся з французкім купцом з Рыгі, якому дапамагаў у справах. Гэты купец, адчуўшы, што мае справу з годным чалавекам, да таго ж і добра развітым фізічна, забраў Астроўскага ў Рыгу. Нейкі час хлопеч служыў яму за вазніцу і перавозіў соль з ка-

Ян Астроўскі, Частка I скульптар з Аршаншчыны

СТУДЭНТ? АДОРНЫ САМАВУК!

У пачатку 1862 года ў рэдакцыю “Tygodnik roznanski” невядомая асоба даслала з Вільні матэрыялы пра мастацкі рух у “літоўскай сталіцы”. Сярод гэтых папер аказаліся даволі цікавыя на погляд рэдакцыі звесткі пра “літоўскага скульптара” пана Астроўскага. Які, маючы здольнасці, займаючыся самаадукацыяй, здабыў сабе ў родным краі надзвычайную славу. Уласна кажучы, гэта першая і адзіная прыжыццёвая біяграфія Яна Астроўскага, якую “друкары” назвалі

Сянно. Мастак Напалеон Орда. 1871 год.

го юнак-шляхціц вымушаны быў падацца ў вазніцы. Гэта праца, якой Астроўскі аддаў шэсць гадоў, перакрываўла яму дарогу да далейшай адукацыі. У 1834 годзе Ян Астроўскі патрапіў у Вільню, на службу вартавым да пані Герман, якая трымала пансіён для маладых паненак. У 1862 годзе, як пісаў карэспандэнт газеты, былі жывымі даўнія віленскія месцічы, якія яшчэ памяталі “вартавога” Яна Астроўскага.

Што да вучобы Астроўскага ва ўніверсітэце, то прыйдзецца развітацца з гэтым міфам. За два гады да з’яўлення Астроўскага ў Вільні тамтэйшы ўніверсітэт расійскімі ўладамі быў зачынены. Дарэчы, кафедра скульптуры пры ўніверсітэце была зачынена значна раней. Працытуем “Гісторыю Беларускага мастацтва” (том III), якая выйшла яшчэ ў 1989 годзе. У раздзеле пра скульптуру канца XVIII — першай паловы XIX стагоддзяў маецца кароткі гістарычны нарыс віленскай скульптурнай школы. Яе заснаванне можна адлічваць ад “1803 года, калі пры Віленскім універсітэце, адначасова з кафедрай жывавісц-

1826 годзе, скульптурны клас быў зачынены. Фармальна, з-за “высочайшых сомненняў у цэлесообразнасці існавання гэтага класа”, якія выказаў расійскі імператар Аляксандр І. Нібыта, цалкам хапае і Пецяярбургскай акадэміі мастацтваў. Праўдзівая ж прычына знішчэння беларускай скульптурнай школы была ў тым, што “першы прафесар скульптуры ў Беларусі”, а таксама яго вучні былі ўдзельнікамі “патаемнага таварыства філаматаў і філарэтаў, дзейнасць якога была скіравана супраць царскага самадзяржаўя”. А ў 1832 годзе была спынена дзейнасць і астанніх кафедр мастацтва, у сувязі з закрыццём “неблагодэжнага” ўніверсітэта. “Беларускае мастацтва страціла арганізацыйнае ядро, аднак прагрэсіўныя традыцыі Віленскай мастацкай школы яшчэ доўгі час працягваюць жыць у творчасці шэрагу яе выхаванцаў”.

Цікава, што сярод самых вядомых прадстаўнікоў віленскай скульптурнай школы названы і Астроўскі. Верагодна, аўтары пайшлі ўтроп за памылковымі звесткамі з розных слоўнікаў, дзе дапускаецца, што ён мог вучыцца на кафед-

раблёў у склады. Праца была малаінтэлектуальная, але давала той заробак, які дазволіў тое-сёе адкласці на “чорны дзень”. І дзень такі надыйшоў. Аднойчы, перавозячы тачку солі на бераг, Астроўскі падсклізнуўся і разам з соллю і тачкай зваліўся ў ваду. Зразумела, што патануць яму не далі калегі, якія скокнулі за ім у ваду і выцягнулі на бераг. Але такое здарэнне стала лёсавызначальным. Хоць Астроўскі і паправіўся, але стрэс так паўплываў на яго нервовую сістэму, што здарэнне тое зрабіла немагчымым займацца любой цяжкай працай.

З ВАЗНІЦАЎ У ВАНДРОЎНЫЯ АКЦЁРЫ

Маючы ў гаманцы некалькі манет, Ян Астроўскі набыў шарманку, вывучыў некалькі жанглёрскіх прыёмаў і адправіўся вандраваць. Аднойчы ў Кейданах (горад блізу Коўна, калісьці быў месцам соймавання жамойцкай шляхты — рэд.), Астроўскі пазнаёміўся з італьянскімі майстрамі, якія як і ён вандравалі з месца на месца, прадаючы гіпсавыя фігуркі. Як у свой час цяжкая непаваротлівая тачка з соллю згуляла ў яго жыцці важную ролю, накіраваўшы па сцяжынцы ў мастацтва, так і гэта сустрэча з майстрамі гіпсавых спраў стала лагічным працягам. Бо зачараваны тым, як з гіпсу паўстаюць розныя рэчы, Астроўскі, не вагаючыся, развязаў гаманец у другі раз. За невядомы кошт італьянцы навучылі пытливага юнака некаторым асновам працы з матэрыялам. Даволі хутка засвоіўшы рамство, Астроўскі развітаўся з калегамі, наняў сабе хатку пад майстэрню ў мясцовага ганчара і заняўся лепкай.

Працяг —
у наступных нумарах “К”.

Бюст Тадэвуша
Рэйтана.
Вільня. 1856 год.
Фота Паўла БУЛАТАГА

Бюст Яўстаха Тышкевіча.
Вільня. 1856 год.

“цалкам праўдзівай, няма ў ёй нічога прыдуманнага”. Сапраўды, на той момант Ян Астроўскі быў вельмі вядомай асобай, і, безумоўна, меў усе магчымасці абвергнуць “памылкі друку”. Па ўсёй верагоднасці віленскі карэспандэнт “што-тыднёвіка” атрымаў гэтыя звесткі ад самога Астроўскага, і таму да іх можна ставіцца з пэўным даверам. Праўда, некаторыя рэчы патрабуюць праверкі і ўдакладнення, бо аб сваёй

сямі, радаводзе “аўтар” нічога не паведаміў. Як не ведаў ён, што пражыве яшчэ дзесці гадоў. “Нарадзіўся Ян Астроўскі ў 1811 годзе ў малым мястэчку (Сянно — рэд.) у Магілёўскай губерні. Уся ягоная адукацыя абмежавалася абучэннем у “элементарнай” школе ў Датнаве (блізу Кейдан — рэд.)”. У іншых крыніцах сцвярджаецца, што Ян Астроўскі патрапіў на Жамойць у Датнава да сваякоў пасля таго, як рана асірацеў. Падлеткам Астроўскі адправіўся ў Віцебск да багатага сваяка ў надзеі атрымаць ад яго якую-небудзь дапамогу, але быў даволі холадна прыняты. З-за ча-

К